

С. І. ВЛАСЕНКО, О. Є. ЛИСЕНКО*

**ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ХХ СТОЛІТТЯ
В АРХІВНИХ ДОКУМЕНТАХ:
НАУКОВА СПАДЩИНА
ІСТОРИКА-АРХІВІСТА А. В. КЕНТІЯ**

У когорті дослідників вітчизняної історії – чимало відомих імен. Однак постать Анатолія Вікторовича Кентія (1937–2010 рр.) посідає в ній особливе місце. Образно кажучи, він перебував не просто найближче до архівних джерел, а безпосередньо формував архівні фонди, аби вони стали надбанням учених. Одночасно він став першопроходцем в інтерпретації деяких джерельних пластів, оприлюднених у його працях з максимально можливою науковою коректністю.

Феномен цієї особистості, її вплив на розвиток архівної справи й історичної науки у незалежній Україні ще належить осягнути. Цю розвідку ми вважаємо запрошенням колег до вивчення спадщини цієї непересічної людини і талановитого історика.

Початок наукової діяльності А. В. Кентія пов'язаний з Центральним державним архівом громадських об'єднань України (ЦДАГО України) (на той час – сектор партійного архіву Інституту історії партії при Центральному комітеті Компартії України – філії Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС). Саме архівні фонди, а також неабиякий інтерес до історії Другої світової війни, визначили тематику наукових досліджень цього видатного історика-архівіста.

Розпочинаючи з 1980 р., А. В. Кентій вивчав за архівними документами історію радянського партизанського руху. Це була перша тема, ґрунтовно досліджена та висвітлена ним у наукових працях, інтерес до якої він проніс через усе своє життя. Працюючи спочатку в складі авторських колективів, А. В. Кентій став досліджувати численні архівні документи партизанських формувань, що діяли на окупованій території України. Першою ґрунтовною роботою, в підготовці якої взяв участь А. В. Кентій, була колективна монографія “Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине 1941–1944”, що вийшла в 1985 р. у двох книгах, друга з яких стосувалася безпосередньо партизанської тематики¹. Дещо пізніше, в 1988 р., побачила світ монографія “Штаб

* *Власенко Світлана Іванівна* – кандидат історичних наук, начальник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву громадських об'єднань України;

Лисенко Олександр Євгенович – доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України.

непокоренних” у співавторстві з І. Ф. Курасом². Автори цього видання торкнулися основних аспектів діяльності Українського штабу партизанського руху (УШПР), розкрили особливості партизанського руху на різних етапах війни, висвітлили питання матеріально-технічного, фінансового та кадрового забезпечення УШПР і окремих партизанських формувань, організації зв'язку і медичної служби тощо. Книга вийшла накладом у 6 тис. примірників. Звичайно, як і в будь-якому науковому дослідженні радянського періоду, в цій праці були присутні обов'язкові кліше, нав'язані історикам комуністичною ідеологією, однак це аж ніяк не зменшує наукової цінності видання.

Пізніше напрацьовані матеріали з проблем партизанської боротьби на окупованій нацистами території стали підґрунтям низки нових наукових праць А. В. Кентія, особливістю яких був критичний аналіз величезного масиву архівних документів із фондів ЦДАГО України. Саме тут зберігається найповніший в Україні комплекс документів партизанської тематики. Узагальненням цієї теми, в певній мірі, стало науково-довідкове видання “Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941–1945 рр.)”, підготовлене у 2001 р. працівниками архіву, серед яких був і А. В. Кентій³. Базуючись на архівних документах, ця праця складається з історичних довідок про нелегальний Центральний комітет КП(б)У, Український штаб партизанського руху та його представництва при військових радах чотирьох Українських фронтів, обласні штаби партизанського руху, партизанські з'єднання, дивізії та бригади, що діяли в Україні та за її межами (Польща, Угорщина, Чехословаччина). Особливо цінним є те, що автори вперше подають відомості про партизанські загони, які не входили до складу з'єднань, дивізій і бригад, а діяли самостійно, зокрема, інформацію про їх дислокацію, період бойової діяльності, причини розформування, а також прізвища їх командирів і комісарів. Один із сучасних фахівців з історії Другої світової війни І. К. Патриляк назвав цю працю “першим і єдиним узагальнюючим виданням, що розкриває боротьбу в тилу ворога на території України”⁴.

У 2005 р. побачила світ ґрунтовна монографія “Війна без пощади і милосердя: Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941–1944)”, підготовлена у співавторстві А. В. Кентієм та В. С. Лозицьким⁵. У ній розкрито бойову, диверсійну та розвідувальну діяльність партизанських формувань, проаналізовано прорахунки й помилки в організації та розвитку партизанського руху, визначено роль партизанів у звільненні території України, висвітлено стосунки партизанських загонів та з'єднань з Організацією українських націоналістів (ОУН) і Української повстанської армії (УПА) тощо. Автори відмовилися від загальноприйнятих в радянській історіографії тлумачень у висвітленні партизанського руху: постійного і надмірного підкреслювання органі-

зуючої і керівної ролі Комуністичної партії в партизанському русі та його міфологізації; твердження, що партизанська боротьба від самого її початку мала “всенародний характер”; гіперболізованої героїзації учасників партизанського руху; уникнення критичного осмислення збройної боротьби партизанів, особливо того, що стосується партійного керівництва, його окремих представників, діяльності вищих партійно-радянських органів. Автори вперше поставили під сумнів чисельність партизанів – 501 тис. осіб і, оперуючи архівними документами, простежили динаміку їх зростання та визначили загальну кількість учасників партизанського руху в Україні в 1941–1944 рр. між 180 і 500 тис. осіб⁶.

Пізніше, в 2010 р., на основі зазначеної монографії побачили світ науково-популярні видання “Радянські партизани 1941–1944: світло і тіні”⁷ та “Радянський рух опору на території України”⁸. На думку фахівців, особливістю цих праць, як і всіх наукових розробок А. В. Кентія з партизанської тематики, є “насиченість тексту статистичними матеріалами”, що “дозволяє читачеві дійти неупереджених висновків щодо реального стану речей у розвитку партизанського руху опору на окупованій території”, “очима цифр подивитися на процеси, пов’язані з партизанським рухом, зробити власні висновки про чисельність, ефективність, важливість радянського партизанського руху в Україні”⁹. Як зазначила Т. В. Вронська, “коректне та виважене оперування цифрами і фактами дозволило авторам довести суттєві розбіжності між офіційною, сфальсифікованою статистикою та реальним станом речей у здобутках радянського руху опору на окупованій території України”¹⁰.

Враховуючи те, що основний комплекс документів з історії партизанського руху опору в роки Другої світової війни зберігається у фондах ЦДАГО України, одним із напрямів розробки зазначеної тематики в архіві є публікація цих документів. А. В. Кентій впродовж багатьох років був упорядником документальних видань із партизанської тематики. Зокрема, в 2005 р. у ЦДАГО України було підготовлено збірник під назвою “Від Полісся до Карпат”, в якому вперше оприлюднено значну кількість документів із фондів Українського штабу партизанського руху та Сумського партизанського з’єднання про події Карпатського рейду 1943 р., здійсненого Сумським партизанським з’єднанням під командуванням С. А. Ковпака¹¹.

У 2010 р. побачило світ документальне видання “Партизанская война на Украине: Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941–1944”¹². Ця книга вміщує повні тексти щоденників провідних командирів партизанських формувань, що діяли в тилу вермахту: С. А. Ковпака та С. В. Руднева (командира та комісара Сумського з’єднання), М. М. Попудренка (командира Чернігівського з’єднання), М. І. Наумова (командира з’єднання українських кавалерійських партизанських загонів), М. І. Шукаєва (командира з’єднання ім. Й. В. Ста-

ліна), Г. В. Балицького (командира загону ім. Й.В. Сталіна Чернігово-Волинського з'єднання). Особливістю книги є те, що ці щоденники вперше були опубліковані в повному обсязі без будь-яких вилучень та скорочень. Фахівці наголошують на високому науковому рівні підготовки видання. Так, на думку Д. В. Веденєєва, “передмова до збірника виконана на високому фаховому воєнно-історичному та джерелознавчому рівні, та, по суті, є кваліфікованим оглядом історії партизанської боротьби в Україні”, а науково-довідковий апарат має “науково-пізнавальну цінність”¹³.

Немає сумніву, що саме багаторічні ґрунтовні дослідження А. В. Кентієм архівних документів уможливили появу таких видань, як “Красные партизаны Украины, 1941–1944: малоизученные страницы истории” (2006 р.)¹⁴ та “Родня. Полиция и партизаны, 1941–1944. На примере Украины” (2011 р.)¹⁵ (у співавторстві з російським істориком О. С. Гогунюм). Проблемний підхід, використаний упорядниками, дав змогу відстежити окремі дискусійні аспекти діяльності та життя партизанів, по-іншому подивитися на замовчувані та заборонені в радянській історіографії питання радянського руху Опору. А реалізувати це вдалося, на нашу думку, лише завдяки глибокому знанню А. В. Кентієм величезного комплексу документальної бази.

Загалом науковий доробок А. В. Кентія з історії партизанського руху в роки Другої світової війни є доволі великим. Ця тема дослідження простежується від середини 1980-х років і до кінця життя історика-архівіста¹⁶. А публікація статей А. В. Кентія в базовому багатотомному виданні Інституту історії України Національної академії наук України – “Енциклопедія історії України”, на нашу думку, свідчить про визнання його як провідного дослідника в Україні з історії партизанського руху¹⁷. Наукові праці та розробки А. В. Кентія з цієї тематики і на сьогодні продовжують залишатися класикою історіографії. А основним найважливішим критерієм, що яскраво відрізняє їх серед розмаїття робіт, є введення до наукового обігу величезного масиву архівних документів та глибокий їх аналіз і критичне неупереджене осмислення.

Ще однією темою дослідження А. В. Кентія після його повернення в 1997 р. до ЦДАГО України став український національно-визвольний рух першої половини ХХ століття. У зв'язку з його професійною діяльністю в поле зору потрапляють документальні масиви Українського музею в Празі – т. зв. “Празького архіву”, який А. В. Кентій упорядковував. Відтак розширюється тематика його наукових пошуків. Поступово виокремлюється тема української еміграції та її представників – А. В. Кентій входив до колективів упорядників та редакторів низки збірників документів, що зберігаються в ЦДАГО України та в інших архівах. Це – листування Симона Петлюри (2001 р.)¹⁸, праці та листи Всеволода Петріва (2004 р.)¹⁹, листування Євгена Коновальця –

А. В. Кентій є співавтором передмови (2003 р.)²⁰, документи Миколи Чеботаріва (2003 р.)²¹, щоденник та мемуари Софії Русової (2004 р.)²².

Важливою подією в науковому середовищі, на думку фахівців, стала поява в 2008 р. збірника документів (обсягом понад 900 сторінок), під назвою “Українська політична еміграція”, в якому розкривається діяльність українських громадських об’єднань та окремих діячів у еміграції²³. Саме А. В. Кентій був одним з ініціаторів та упорядників цього видання, співавтором передмови до нього, що було логічним продовженням його роботи з формування Колекції документів “Український музей у Празі”. Науковці, які досліджують історію українців за кордоном, позитивно оцінили появу збірника, вказуючи на “значний внесок у розширення та збагачення джерельної бази вивчення української політичної еміграції”²⁴.

Важливо зазначити, що підготовлені А. В. Кентієм за результатами упорядкування “Празького архіву” наукові публікації є суттєвим внеском в українську історичну науку²⁵, адже вони базувалися на документах, що фактично вперше вводилися в науковий обіг. І сьогодні ці праці продовжують викликати неабиякий інтерес серед істориків та архівістів.

З часом у поле зору А. В. Кентія потрапили питання національно-визвольних змагань, які охоплюють період 1920–1950-х років. Одним із чинників, що сприяв цьому, було залучення його до робочої групи при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. Ця група працювала впродовж 1997–2004 рр., і її завдання полягало у виявленні та вивченні архівних документів, що стосуються історії ОУН і УПА. Результати її діяльності викладені у фаховому висновку робочої групи²⁶.

У рамках цих зусиль готувалися наукові розробки з окремих проблем, що входили до кола інтересів Урядової комісії. Авторству А. В. Кентія належить серія праць з цієї тематики, загальним обсягом 63,52 друк. арк., які вийшли друком впродовж 1998–1999 рр.: “Українська військова організація (УВО) в 1920–1928 рр. Короткий нарис”²⁷, “Нариси історії Організації українських націоналістів (1929–1941 рр.)”²⁸, “Нариси історії Організації українських націоналістів (1941–1942 рр.)”²⁹, “Українська повстанська армія в 1942–1943 рр.”³⁰, “Українська повстанська армія в 1944–1945 рр.”³¹, “Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956)”³². Ним також було підготовлено 3 розділи для узагальнюючої праці “Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія”, що вийшла в 2005 р.: Перехід ОУН(Б) на антинімецькі позиції (1941–1942); “Двофронтна” боротьба УПА (1943 – перша половина 1944 рр.); Антикомуністичний опір ОУН і УПА у післявоєнний період³³. Праці А.В. Кентія, написані під час діяльності робочої групи при Урядовій комісії, стали найбільш системними ґрунтовними дослідженнями з історії національно-визвольної

боротьби. Вони базувалися на архівних документах, здебільшого з фондів Українського музею в Празі, зосереджених у ЦДАГО України та ЦДАВО України. Фаховий підхід та високий науковий рівень підготовки А. В. Кентієм матеріалів для Урядової комісії відзначав керівник робочої групи С. В. Кульчицький, який назвав його “відомим в Україні архівістом з великим практичним досвідом”³⁴. А історик та архівіст В. С. Лозицький, з яким А. В. Кентій працював упродовж багатьох років, стосовно цих видань зауважував, що його розробки “без перебільшення, стали найновішими і найповнішими дослідженнями з цієї проблематики, а фахівці відзначали їх високий науковий рівень, об’єктивність та доступність викладу матеріалу”³⁵.

А. В. Кентій продовжував досліджувати тему національно-визвольного руху на території України й після припинення діяльності робочої групи³⁶. Окремим напрямом наукових студій з цієї тематики була його участь у підготовці багатотомного видання “Літопис УПА. Нова серія”. Це серія збірників документів із фондів як ЦДАГО України, так і інших архівів, що розкривають боротьбу радянських органів влади проти УПА і націоналістичного підпілля. Зокрема А. В. Кентій був упорядником 5-ти томів цього видання (томи 4–7, 10), що вийшли впродовж 2002–2007 рр.³⁷

Результатом багаторічної науково-дослідної праці А. В. Кентія з тематики національно-визвольного руху стала поява унікальної, першої в Україні комплексної двотомної монографії “Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси” (2005, 2008 рр.). Том 1 охоплював період від Української військової організації до Організації українських націоналістів (1920–1942 рр.); у томі 2 подано історію Української повстанської армії та збройного підпілля ОУН в 1942–1956 рр.³⁸ Ці книги узагальнили весь науковий доробок А. В. Кентія з цієї проблематики, над яким він працював майже 20 років. У передмові до першого тому український історик та архівіст Г. В. Папакін наголосив на авторській позиції Анатолія Вікторовича, зазначивши, що “він прагне зважити всі історичні свідчення, і на підставі фахової суворої критики наявних джерел зробити об’єктивний висновок щодо місця українського націоналістичного руху в історії міжвоєнної та повоєнної Європи. Причому автор не дуже переймається, як сприймуть його наукові дослідження у різних політичних таборах. Для нього найважливішим є оприлюднення правди, а не виголошення зручних для когось висновків”³⁹. Зауважимо, що вказана праця А. В. Кентія й донині є одним із основних наукових орієнтирів для дослідників історії національно-визвольної боротьби на території України першої половини ХХ ст.

Останнє наукове дослідження А. В. Кентія з теми українського самостійницького руху було опубліковано вже після його смерті, в 2011 р., в “Українському історичному журналі”. Символічно, що це був

огляд під назвою “Документи ОУН та УПА у фондах ЦДАГО України”, в якому він узагальнив джерельний масив з історії українського національно-визвольного руху 1930–1940-х років, назвавши його “важливою частиною всього комплексу матеріалів ОУН і УПА, які зберігаються у архівосховищах України, і становлять значний науково-інформаційний інтерес”⁴⁰.

Коло інтересів А. В. Кентія як історика та архівіста визначалося, передусім, документами, що зберігаються у ЦДАГО України, де він пропрацював понад 25 років. У його науковому доробку є праці з різних проблем історії ХХ ст. Зокрема, А. В. Кентій був одним із упорядників першого ще в радянській Україні збірника документів “Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів” (1990 р.)⁴¹ та підготовленого до 75-х роковин збірника документів із фондів ЦДАГО України “Голодомор 1932–1933 років в Україні: злочин влади – трагедія народу” (2008 р.)⁴². Детально опрацювавши джерельну базу з історії Другої світової війни, А. В. Кентій став упорядником від ЦДАГО України збірників документів “Київ у дні нацистської навали: За документами радянських спецслужб”, що побачив світ у 2003 р.⁴³, та “Київ: війна, влада, суспільство. 1939–1945 рр.”, опублікованого в 2014 р.⁴⁴. Останньою документальною працею, упорядником якої був А. В. Кентій, що побачила світ за його життя, був збірник “Провісники свободи, державності і демократії”, присвячений 20-й річниці створення Народного Руху України⁴⁵.

Авторству А.В. Кентія належить понад 80 статей, опублікованих у фахових наукових виданнях та на шпальтах газет. Їх тематика різноманітна: історія ХХ століття, починаючи від подій Української революції і завершуючи видатними історичними постатями. І всі вони базувалися на виваженому і ґрунтовному вивченні архівних документів. Отже, А. В. Кентій дійсно був і залишається справжнім Істориком-Архівістом з великої літери, який у своїх працях не остерігався ставити дискусійні питання й відповідати на них мовою документів. Наприклад, як один із провідних дослідників історії Другої світової війни, він так оцінював співвідношення радянського руху Опору й українського національного визвольного руху на окупованій території України: “Правда була і у воїнів УПА, і тих, хто воював у Радянській армії, і ті, й інші боролися за свою країну: одні – за самостійну, інші – за радянську. Але все одно за Україну. Це має об’єднати всіх”⁴⁶.

Відомий архівіст й історик А. В. Кентій володів справді енциклопедичними знаннями, сповідував загальнолюдські, цивілізаційні цінності в житті й принципи незаангажованості в науці. Принциповий у питаннях, що стосувалися неспростовних історичних фактів, він одночасно демонстрував широту погляду на події, до яких виявляв своє зацікавлення, протяжних у часі асоціацій та порівнянь, що надавало його

текстам особливої переконливості. Аргументуючи й підкріплюючи джерельною базою кожне своє теоретичне твердження, цей дослідник досяг високого рівня, що викликало повагу у колег і численних його читачів.

В історії існують постаті, що карбують її своїми знаковими працями для наступних поколінь. А. В. Кентій належить саме до таких учених.

¹ Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине 1941–1944: В 2-х кн. Кн. 2: Партизанская борьба//Ю. В. Бабко, Д. Ф. Григорович, И. Я. Жученко, А. Н. Зенин, Ю. И. Зинченко, А. В. Кентий, В. И. Клоков, М. В. Коваль, В. И. Кучер. Киев: Наукова думка, 1985. 431 с.

² *Курас И.Ф., Кентий А.В.* Штаб непокоренных: (Украинский штаб партизанского движения в годы Великой Отечественной войны). Киев: Политиздат Украины, 1988. 330 с.

³ Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941–1945 рр.): науково-довідкове видання/авт.-упоряд.: О. В. Бажан, А. В. Кентій, В. С. Лозицький та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2001. 319 с.

⁴ *Патриляк І. К.* Війна в тилу ворога очима партизанських командирів// Архіви України. 2010. № 5. С. 279.

⁵ *Кентій А. В., Лозицький В. С.* Війна без пощади і милосердя: Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941–1944). Київ: Генеза, 2005. 408 с.

⁶ Там само. С. 13.

⁷ *Кентій А.В., Лозицький В.С.* Радянські партизани 1941–1944: світло і тіні. Київ, 2010. 80 с.

⁸ *Кентій А. В., Лозицький В. С., Слободянюк М. А.* Радянський рух Опору на окупованій території України. Київ, 2010. 98 с.

⁹ *Вронська Т. В.* Наукове дослідження радянського руху Опору на окупованій території України//Архіви України. 2011. № 1. С. 225; *Легасова Л. В.* Нове видання з історії радянського партизанського руху//Архіви України. 2010. № 2. С. 227.

¹⁰ *Вронська Т. В.* Наукове дослідження радянського руху Опору... С. 225.

¹¹ Від Полісся до Карпат. Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання під командуванням С.А. Ковпака (червень–вересень 1943 р.): очима учасників, мовою документів/упоряд.: А. В. Кентій, В. С. Лозицький. Київ: Парламентське видавництво, 2005. 304 с.

¹² Партизанская война на Украине: Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941–1944/сост.: О. В. Бажан, С. И. Власенко, А. В. Кентий, Л. В. Легасова, В. С. Лозицкий (рук.). Москва: Центрполиграф, 2010. 670 с.

¹³ *Веденеев Д. В.* Партизанська війна на Україні. Щоденники командирів партизанських загонів та з'єднань. 1941–1944//Український історичний журнал. 2011. № 3. С. 216.

¹⁴ "...Создать невыносимые условия для врага и всех его пособников...". Красные партизаны Украины, 1941–1944: малоизученные страницы истории. Документы и материалы/авт.-сост.: А. Гогун, А. Кентий. Киев: Украинский издательский союз, 2006. 430 с.

¹⁵ Родня. Полиция и партизаны, 1941–1944. На примере Украины/авт.-сост.: А. Гогун, И. Дерейко, А. Кентий. Киев: Украинский издательский союз, 2011. 576 с.

¹⁶ *Бабко Ю. В., Кентий А. В.* Підготовка партизанських кадрів у роки Великої Вітчизняної війни//Український історичний журнал. 1981. № 1. С. 75–83; *Їх же.* Діяльність представництв Українського штабу партизанського руху на фронтах//Український історичний журнал. 1981. № 11. С. 73–84; *Їх же.* 80-річчя з дня народження Т. А. Строкача//Український історичний журнал. 1983. № 3. С. 124–127; *Їх же.* Діяльність УШПР по поданню допомоги в антифашистській боротьбі народам Центральної та Південно-Східної Європи//Український історичний журнал. 1983. № 5. С. 63–72; *Кентий А. В., Шевчук І. М.* Документи Партархіву Інституту історії партії при ЦК Компартії України до біографії С. А. Ковпака//Архіви України. 1987. № 3. С. 43–55; *Іваненко Б. В., Кентий А. В.* Антифашистський рух опору в Україні в 1941–1944 рр. у світлі нових документів//Архіви України. 1995. № 1–3. С. 10–19; *Кентий А. В.* Війна 1941–1945 рр. очима її учасників і очевидців (за документами ЦДАГО України)//Архіви України. 2005. № 1–3. С. 474–487; *Його ж.* Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання С. Ковпака у світлі архівних документів (за фондами ЦДАГО України)//Український історичний журнал. 2005. № 2. С. 87–95; *Його ж.* Партизанський рух на завершальному етапі визволення території України від фашистських загарбників (січень–серпень 1944 р.)//Сторінки воєнної історії України: зб. наук. статей. Київ, 2005. Вип. 9. Част. 2. С. 379–388; *Кентий А. В., Лозицький В. С.* Партизанський рух 1941–1944 рр. в Україні//Український історичний журнал. 2005. № 3. С. 3–16; *Їх же.* Війна без пощади і милосердя//Військо України. 2008. № 5. С. 18–21; *Їх же.* Боротьба в тилу нацистських окупантів в Україні: радянські партизани у 1941–1944 рр.//Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси: у 2-х кн. Кн. 1. Київ, 2011. С. 512–541 та ін.

¹⁷ *Кентий А. В.* Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання під командуванням С. Ковпака 1943 р.//Енциклопедія історії України: у 10-ти т./ред. кол.: В. А. Смолій (гол.) та ін. Т. 4. К.: Наукова думка, 2007. С. 122–124; *Його ж.* Партизанський рух в Україні в роки Другої світової війни//Енциклопедія історії України. Т. 8. Київ, 2011. С. 70–75; *Його ж.* Центральний штаб партизанського руху//Енциклопедія історії України. Т. 10. К., 2013. С. 469–470.

¹⁸ Симон Петлюра. Невідомі листи з Парижа як політичний заповіт борцям за самостійну Україну/Центр українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Центральний державний архів громадських об'єднань України; редкол.: В. І. Сергійчук, А. В. Кентий, В. С. Лозицький та ін. Київ: Українська видавнича спілка, 2001. 91 с.

¹⁹ Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Листи/Центр українознавства КНУ імені Тараса Шевченка, ЦДАВО України, ЦДАГО України, Українська вільна академія наук у США; редкол.: О. Біланюк, Л. Винар, А. Кентий, В. Лозицький, Н. Маковська, С. Петрів, В. Сергійчук (гол.). Київ: Українська видавнича спілка, 2004. 628 с.

²⁰ Є. Коновалець. “Я б'ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки...”. Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930: документально-наукове видання/ЦДАГО України; упоряд. та авт. передм.: А. В. Кентий, В. С. Лозицький. Київ: Темпора, 2003. 272 с.

²¹ Визвольні змагання очима контррозвідника (Документальна спадщина Микола Чеботаріва): науково-документальне видання/Академія СБ України,

ЦДАГО України; упоряд.: Т. В. Вронська, А. В. Кентій, В. С. Лозицький, В. С. Сідак (авт. вступн. статті та кер. кол. упоряд.). Київ: Темпора, 2003. 288 с.

²² Софія Русова. Мемуари. Щоденник/Центр українознавства КНУ імені Тараса Шевченка, ЦДАВО України, ЦДАГО України, Українська вільна академія наук у США; редкол.: О. Біланюк, Л. Винар, А. Кентій, В. Лозицький, Н. Маковська, В. Сергійчук (гол.). Київ.: Поліграфкнига, 2004. 544 с.

²³ Українська політична еміграція 1919–1945: Документи і матеріали/Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, ЦДАГО України; упоряд.: О. В. Бажан, С. І. Власенко, А. В. Кентій, В. С. Лозицький (кер.). Київ: Парламентське видавництво, 2008. 928 с.

²⁴ Палієнко М. Г. Нове видання з історії української еміграції//Архіви України. 2010. № 5. С. 265.

²⁵ Кентій А. В. ОУН та гетьманський рух у 1930-х – на початку 1940-х рр.//Студії з архів. справи та документознавства. 1999. Т. 5. С. 222–224; *Його ж.* Фонд “Український музей у Празі” ЦДАГО України як складова “Празького архіву” (за результатами впорядкування)//Архіви України. 2000. № 1–3. С. 43–49; *Його ж.* Комплекс листів С. В. Петлюри у фондах ЦДАГО України//Архіви України. 2001. № 1–2. С. 72–79 та ін.

²⁶ Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. Київ: Наукова думка, 2005. 53 с.

²⁷ Кентій А. В. Українська військова організація (УВО) в 1920–1928 рр.: короткий нарис. Київ: Інститут історії України НАН України, 1998. 81 с.

²⁸ Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929–1941 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1998. 201 с.

²⁹ Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів (1941–1942 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 201 с.

³⁰ Кентій А. В. Українська повстанська армія в 1942–1943 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 287 с.

³¹ Кентій А. В. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 220 с.

³² Кентій А. В. Нариси боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

³³ Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: історичні нариси/В. В. Дзьобак, І. І. Ільюшин, Г. В. Касьянов, А. В. Кентій, С. В. Кульчицький, О. Є. Лисенко, І. К. Патриляк. Київ: Наукова думка, 2005. С. 88–113, 160–221, 394–444 – автор А. В. Кентій.

³⁴ Кентій А. В. Українська військова організація (УВО) в 1920–1928 рр.: короткий нарис. Київ, 1998. С. 3.

³⁵ Лозицький В. С. In Мемогіам. Кентій Анатолій Вікторович//Український історичний журнал. 2010. № 6. С. 227.

³⁶ Бутко С. В., Кентій А. В. На шляху до збройного чину//Український історичний журнал. 1998. № 4. С. 110–114; *Їх же.* На шляху до збройного чину (До рішень 1-ї конференції ОУН восени 1941 р.)//Спеціальні історичні дисципліни. 1998. Число 2. С. 373–383; Кентій А. В. Листопадовий 1921 року рейд Ю. Тютюнника в Україну (Сторінками архівно-слідчих справ ЦДАГО України)//Архіви України. 2002. № 1–3. С. 187–193; *Його ж.* “Витримати і ще раз витримати” (Невідомий документ з історії ОУН у фондах ЦДАГО України)//Архіви України. 2005. № 5–6. С. 95–106; *Його ж.* До історії Листопадового

рейду 1921 р. частин Армії УНР під командуванням Ю. Тютюнника в Україну (документи ЦДАГО України про долю групи учасників рейду)//Архіви України. 2008. № 3–4. С. 124–134; *Його ж.* Кук Василь Степанович//Енциклопедія історії України: У 10-ти т. Т. 5. Київ, 2008. С. 456–458; *Його ж.* Доля племінниці Степана Бандери (огляд архівно-слідчої справи Л. Возняк-Лемик)//Архіви України. 2009. № 5. С. 109–118; *Його ж.* Шухевич Роман Осипович//Енциклопедія історії України. Т. 10. Київ, 2013. С. 674–675.

³⁷ Літопис УПА. Нова серія. Т. 4: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. 1943–1959. Кн. 1: 1943–1945/Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, ЦДАГО України; упоряд.: А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ: Видавництво “Літопису УПА” Торонто, 2002. 596 с.; Літопис УПА. Нова серія. Т. 5: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. 1943–1959. Кн. 2: 1946–1947/Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, ЦДАГО України; упоряд.: А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ: Видавництво “Літопису УПА” Торонто, 2002. 572 с.; Літопис УПА. Нова серія. Т. 6: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. 1948. Кн. 3: 1948/Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, ЦДАГО України; упоряд.: А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко, К. Абрамова. Київ: Видавництво “Літопису УПА” Торонто, 2003. 509 с.; Літопис УПА. Нова серія. Т. 7: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. 1949–1959. Кн. 4: 1949–1959/Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, ЦДАГО України; упоряд.: М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ: Видавництво “Літопису УПА” Торонто, 2003. 705 с.; Літопис УПА. Нова серія. Т. 10: Життя і боротьба генерала “Тараса Чупринки” (1907–1950). Документи і матеріали/Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, ЦДАГО України, ГДА СБ України; упоряд.: С. Богунов, В. Даниленко, А. Кентій, С. Кокін, В. Лозицький, М. Посівнич. К.: Видавництво “Літопис УПА” Торонто, 2007. 815 с.

³⁸ *Кентій А. В.* Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956: історико-архівні нариси. Т. 1: Від Української військової організації до Організації українських націоналістів. 1920–1942. Київ, 2005. 332 с.; *Його ж.* Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956: історико-архівні нариси. Т. 2.: Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942–1956. Київ, 2008. 415 с.

³⁹ *Кентій А. В.* Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956: історико-архівні нариси. Т. 1... С. 7.

⁴⁰ *Кентій А. В.* Документи ОУН та УПА у фондах ЦДАГО України//Український історичний журнал. 2011. № 2. С. 202–222.

⁴¹ Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів/упоряд.: А. В. Кентій, І. Л. Комарова, Р. Я. Пиріг (кер.) та ін. Київ: Політвидав України, 1990. 605 с.

⁴² Голодомор 1932–1933 років в Україні: злочин влади – трагедія народу: документи і матеріали/ЦДАГО України; упоряд.: О. В. Бажан, С. І. Власенко, А. В. Кентій, В. С. Лозицький (кер.). Київ: Генеза, 2008. 504 с.

⁴³ Київ у дні нацистської навали (за документами радянських спецслужб): науково-документальне видання/Інститут історії України НАН України, Київська міська державна адміністрація, Галузевий державний архів Служби безпеки України; упоряд.: Т. В. Вронська, А. В. Кентій, С. А. Кокін, О. Є. Лисенко, Г. В. Смирнов. Київ-Львів, 2003. 526 с.

⁴⁴ Київ: війна, влада, суспільство. 1939–1945 рр. (за документами радянських спецслужб та нацистської окупаційної адміністрації)/Інститут історії України НАН України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Галузевий державний архів Служби безпеки України, Галузевий державний архів Міністерства внутрішніх справ України.; автори та упоряд.: Т. В. Вронська, Т. В. Заболотна, А. В. Кентій, С. А. Кокін, О. Є. Лисенко, Т. В. Пастушенко. Київ: Темпора, 2014. 864 с.

⁴⁵ Провісники свободи, державності і демократії: документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України/Інститут історії України НАН України, Центральний державний архів громадських об'єднань України; упоряд.: О. В. Бажан, С. І. Власенко, А. В. Кентій, В. С. Лозицький (кер.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. 454 с.

⁴⁶ *Ілюшина І.* Какого цвета история?//Корреспондент. № 35. 26 ноября 2002 г. С. 62.